

Rimbo-Tomta

Arkeologisk utredning, etapp 1 och 2



Rimbo-Tomta 7:1
Rimbo socken
Norrtälje kommun
Stockholms län

Hans Göthberg

Rimbo-Tomta

Arkeologisk utredning, etapp 1 och 2

Rimbo-Tomta 7:1
Rimbo socken
Norrtälje kommun
Stockholms län

Hans Göthberg

Omslagsbild: Stensättningen Rimbo 96:1 har en packning av stora stenar, vilken begränsas av en kantkedja, till höger i bilden. Foto: Dan Fagerlund, Upplandsmuseet.

Upplandsmuseets rapporter 2015:31
Arkeologi

ISSN 1654-8280

© Upplandsmuseet 2015

Bearbetning av planer och bilder: Hans Göthberg

Allmänt kartmaterial: © Lantmäteriet, dnr I2014/00634

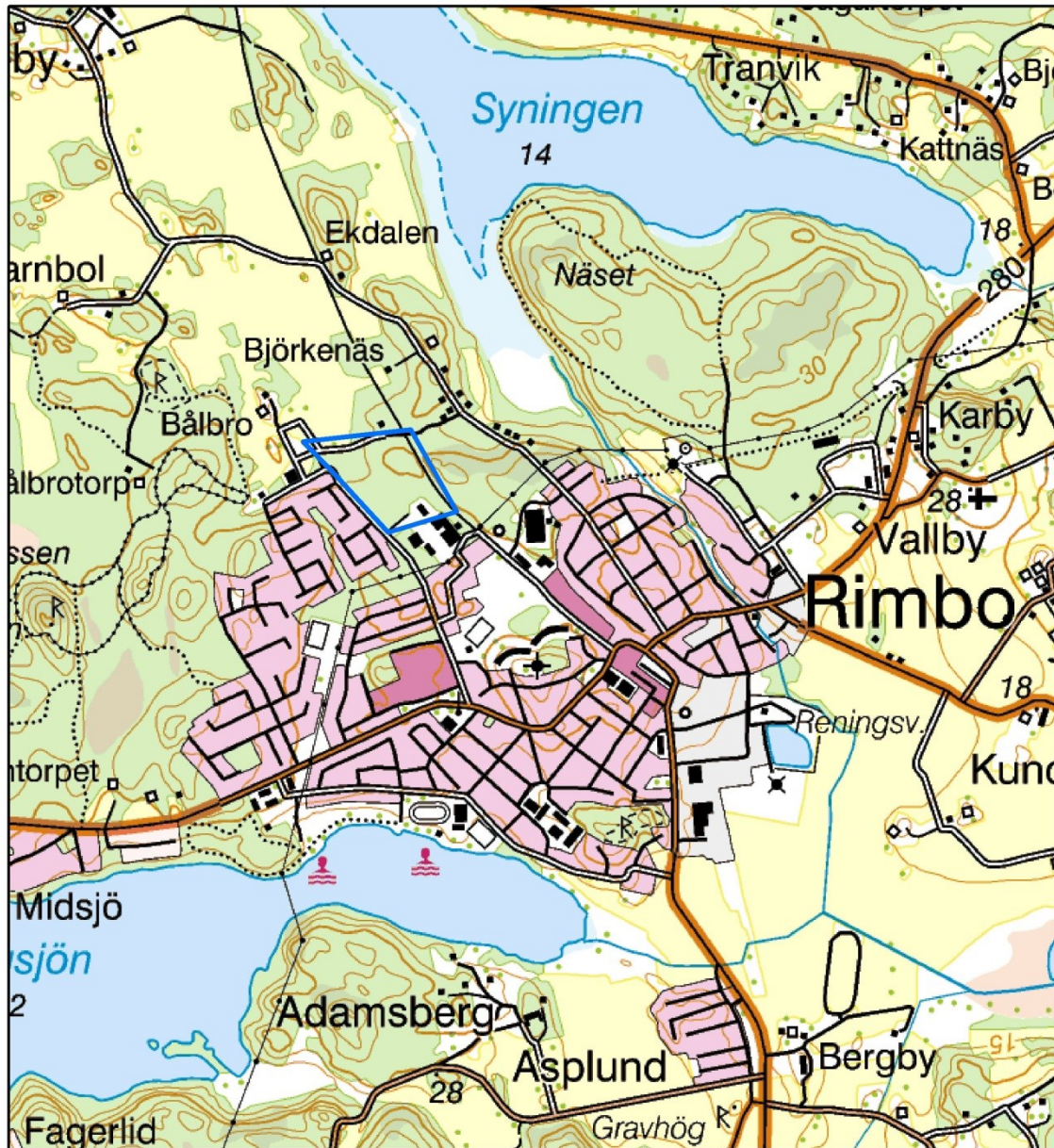
Upplandsmuseet, Fyrstorg 2, 753 10 Uppsala
Telefon 018-16 91 00
www.upplandsmuseet.se

Innehåll

Inledning	6
Syfte och metod	7
Topografi och fornlämningar	7
Äldre lantmäterikartor och historiska uppgifter	9
Resultatredovisning	10
Diskussion och antikvarisk bedömning	14
Sammanfattning	15
Administrativa uppgifter	15
Referenser	16
Bilaga – objektlista	17

Inledning

Upplandsmuseet utförde under oktober 2015 en arkeologisk utredning, etapp 1 och 2 inom fastigheten Rimbo-Tomta 7:1 i Rimbo socken i Norrtälje kommun inför kommande planarbete för fastigheten (fig. 1).



Figur 1. Översiktskarta över Rimbo med omgivningar och med utredningsområdet markerat med blå linje. Skala 1:25 000.

Utredningen gjordes på uppdrag av Norrtälje kommun, Fastighetsavdelningen, och efter beslut av länsstyrelsen i Stockholms län (lstn dnr 43121-21289-2015). Projektledare var Dan Fagerlund, medan Hans Göthberg ansvarade för utarbetandet av rapporten.

Syfte och metod

Syftet med den arkeologiska utredningen var att fastställa om det finns ännu okända fornlämningar inom utredningsområdet. Karaktär och status för dessa skulle fastställas.

Utredningen skulle bestå av både etapp 1 och 2. I den första ingick två moment, en kart- och arkivstudie och en fältinventering. I etapp 2 skulle ingå grävning av sökschakt inom valda områden.

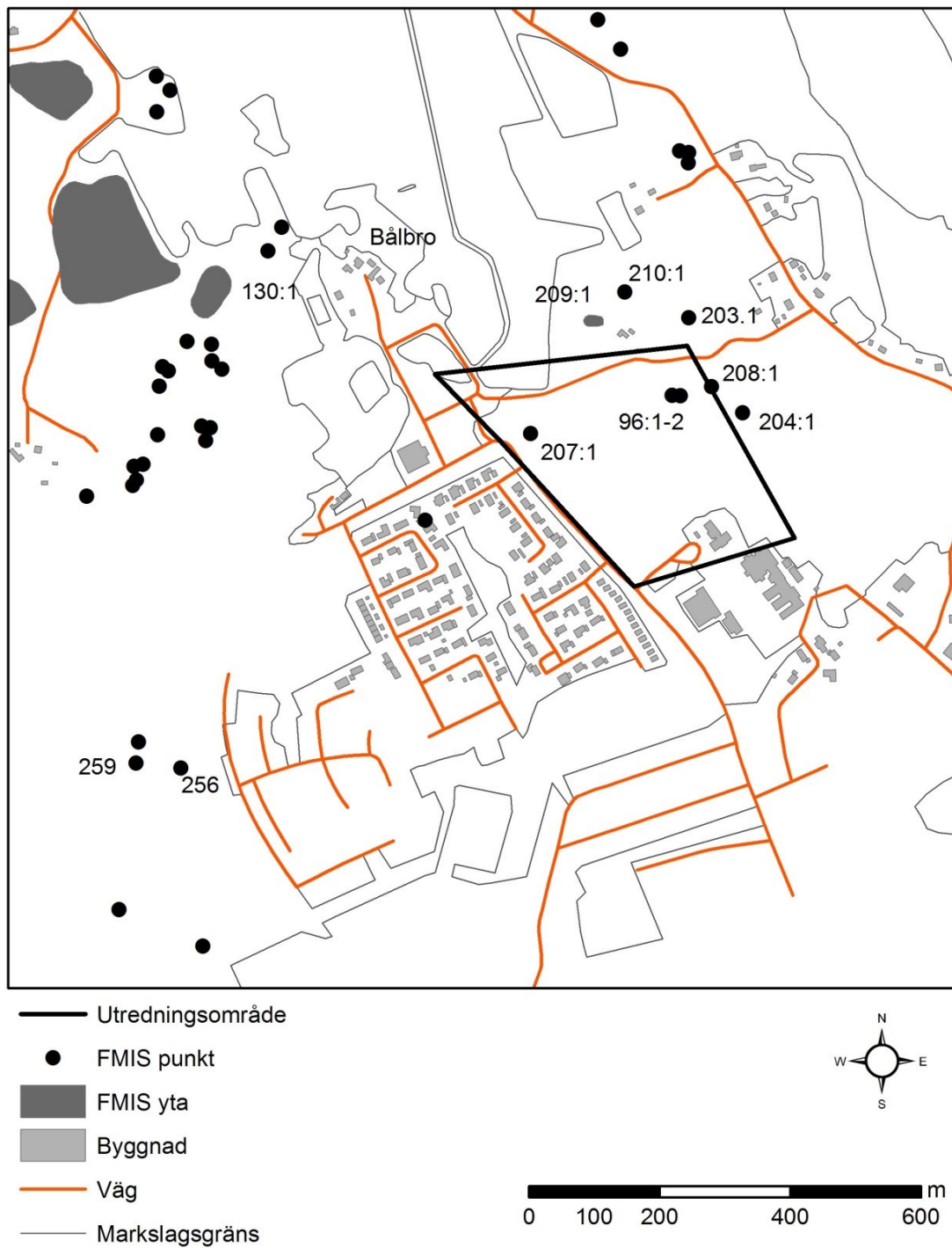
I *kart- och arkivstudien* ingick en översiktlig genomgång av äldre lantmäterikartor, samt en kontroll av eventuella arkeologiska fynd. *Fältinventeringen* bestod av en systematisk okulär terrängekognosering av utredningsområdet där eventuella fornlämningar eller lämpliga lägen för sådana kunde observeras. Med geologsond och spade skulle företeelser som inte var synliga i markytan eller avlagringar kontrolleras. I detta ingick en antikvarisk bedömning av fornlämningar och lämningar av annan karaktär. Sökschaktsgrävningen var avsedd att kontrollera förekomst och omfattning samt avgöra karaktären av eventuella lämningar som inte var synliga i markytan. Påträffade lämningar och grävda schakt lägesbestämdes med GPS.

Fältinventeringen utfördes under den senare hälften av oktober, då markväxtligheten hade börjat lägga sig och löv börjat falla. Detta innebar smärre begränsningar när lämningar i markytan skulle urskiljas.

Topografi och fornlämningar

Utredningsområdet ligger i den nordvästra utkanten av Rimbo och domineras i dag av skogsbevuxen mark samt mindre inslag av odlingsmark längst i norr. I den skogsbevuxna delen finns såväl högre bergsbunden mark och lågliggande fuktig mark. I synnerhet i den östra delen är terrängen högre, medan den västra delen består av såväl lågliggande som något högre mark. I områdets östra del löper banvallen för järnvägen Rimbo-Uppsala, numera gång- och cykelväg. Därtill korsas områdets norra del av en mindre grusväg. Nivåerna ligger mellan 20 och 25 möh.

I utredningsområdets västra del finns stensättningen Rimbo 207:1. I den östra delen finns stensättningarna Rimbo 96:1-2 och invid gränsen i nordost stensättningen 208:1 (fig 2). Utanför området i öster finns ytterligare en stensättning, Rimbo 204:1. I områdets norra del finns också en sentida husgrund.



Figur 2. Utredningsområdet med tidigare kända fornlämningar inom och utanför utredningsområdet markerade. Skala 1:10 000.

Fornlämningssmiljön i anslutning till utredningsområdet har en äldre karaktär. En större ansamling av lämningar finns ett stycke väster om området, bestående främst av rösen, stensättningar, men även gravfält (Rimbo 130:1) och skärvstenshög (Rimbo 256). I anslutning till den sistnämnda finns också den undersökta boplatsen Rimbo 259 (Guinard &

Sundström 2008). I nära anslutning till utredningsområdets nordöstra del finns ytterligare stensättningar (Rimbo 203:1, 210:1) och ett mindre gravfält (Rimbo 209:1).

En kontroll av uppgifter om fynd i samlingarna för Statens Historiska Museum visade att inga sådana redovisas i den för utredningen aktuella delen av Tomta i Rimbo socken.

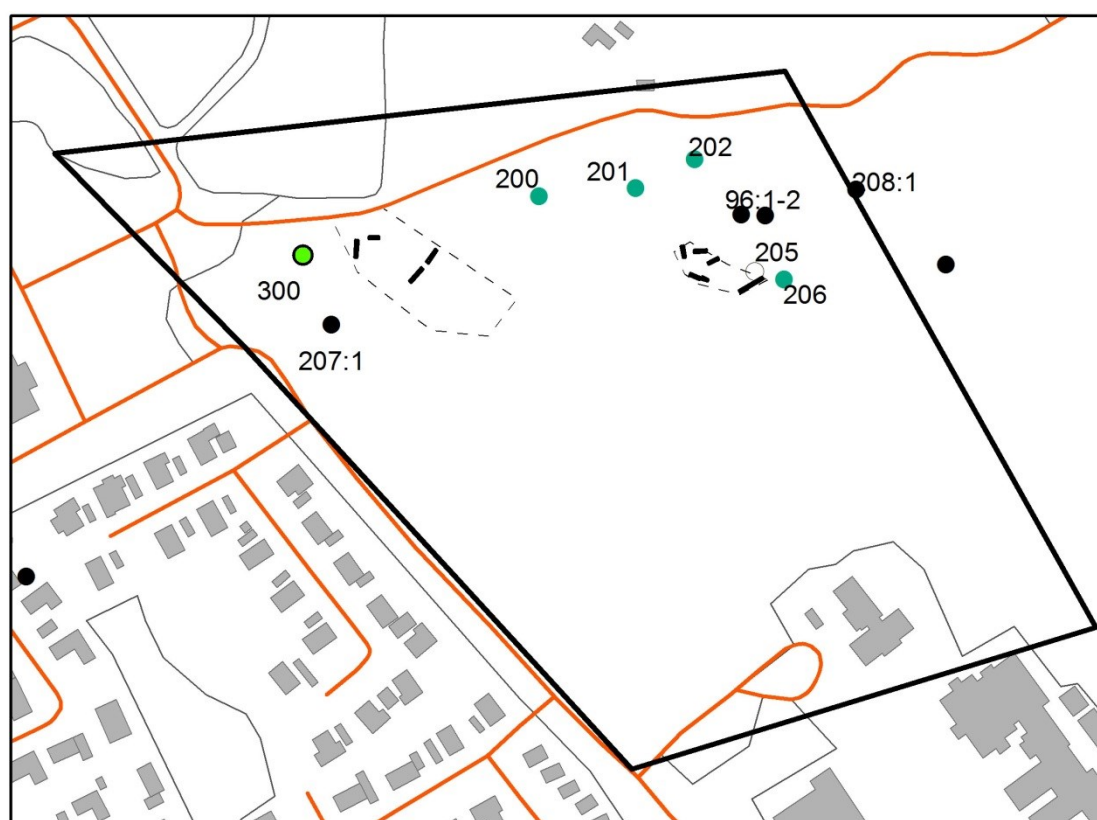
Äldre lantmäterikartor och historiska uppgifter

Utredningsområdet ligger inom ägorna för Bålbros enligt ekonomiska kartan från 1952. Emellertid har tillkomsten av järnvägen och stationssamhället Rimbo inneburit att äldre fastighetsgränser har ändrats. Det försvårar en bedömning av ägoindelning och markanvändning under äldre tid. Av allt att döma har utredningsområdet tidigare varit beläget inom ägorna för byarna Tomta och Håsta. Det äldre kartmaterialet är emellertid relativt litet och består av kartor från 1720 respektive 1717 samt kartor över åkermarken från sent 1700-tal för Håsta. Anledningen till detta är troligen att hela Tomta, Bålbros och delar av Håsta ingick i godset kring säteriet Ekebyholm (se Almquist 1931 s 857). Kartan från 1717 över Håsta visar till viss del även angränsande mark inom Tomta, bl.a. eftersom en hage i skogs- och betesmark delades av gränsen mellan dessa byar. Kartorna tyder också på att odlingsmarken i den nordligaste delen av utredningsområdet tillhörde Bålbros. Senast vid 1900-talets början användes den som åker att döma av häradsekonomiska kartan från 1901-06. Troligen har uppodlingen skett relativt sent att döma av det kraftiga krongränddike som dränerar marken.

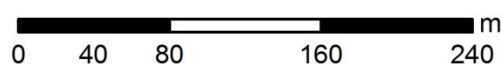
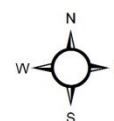
De äldsta beläggen för de nämnda gårdarna och byarna är från 1533 för Bålbros, då det var ett frälsetorp. För Håsta och Tomta är de äldsta beläggen från 1328 respektive 1409. Båda de två sistnämnda var på 1500-talet byar med tre gårdar (DMS 1986 s 138ff).

Resultatredovisning

Utredningsområdets storlek är 110 000 m². Av de redan kända fornlämningarna är Rimbo 208:1 svårbedömd, eftersom avgränsningen är oklar gentemot det naturligt avsatta stenmaterialet på moränkrönet. Angående 96:1-2 hade 96:1 mittblock samt kantkedja på den västra sidan. Däremot är 96:2 mindre tydlig eftersom den är mycket låg och består av mindre stenar samt är övermossad. Båda ligger på en höjdrygg som höjer sig 1-2 m över omgivande terräng i söder, men 3-4 m i norr där sluttningen också är brantare och tydligare.



- Utredningsområde
- Stensättning
- Rojningsrose
- Husgrund
- - - Stenfria ytor
- Schakt
- FMIS punkt



Figur 3. Utredningsområdet med kända fornlämningar inom utredningsområdet och lämningar från utredningens etapp 1 markerade. Skala 1:4 000.



Figur 4. Stensättningen objekt 202 består av en låg och kraftigt övermossad stenpackning som ansluter till större block. Här sedd från norr. Foto Dan Fagerlund, Upplandsmuseet.

Vid fältinventeringen inom *utredningens etapp 1* lokaliserades i den nordöstra delen av utredningsområdet och i omgivningen till Rimbo 96:1-2 ytterligare fyra stensättningar (objekt 200-202, 206), vilka inte var kända tidigare (fig 3).

Gemensamt för dem var att de var låga och övermossade, samt uppvisade stora likheter med Rimbo 96:2 (fig 4). Två av dem (objekt 201, 202) låg på krönet av samma höjdrygg som Rimbo 96:1-2. En tredje (objekt 200) låg i den västra slutningen av höjdryggen, men ändå på en svag förhöjning. Den fjärde (objekt 206) låg nedanför och söder om höjdryggen.

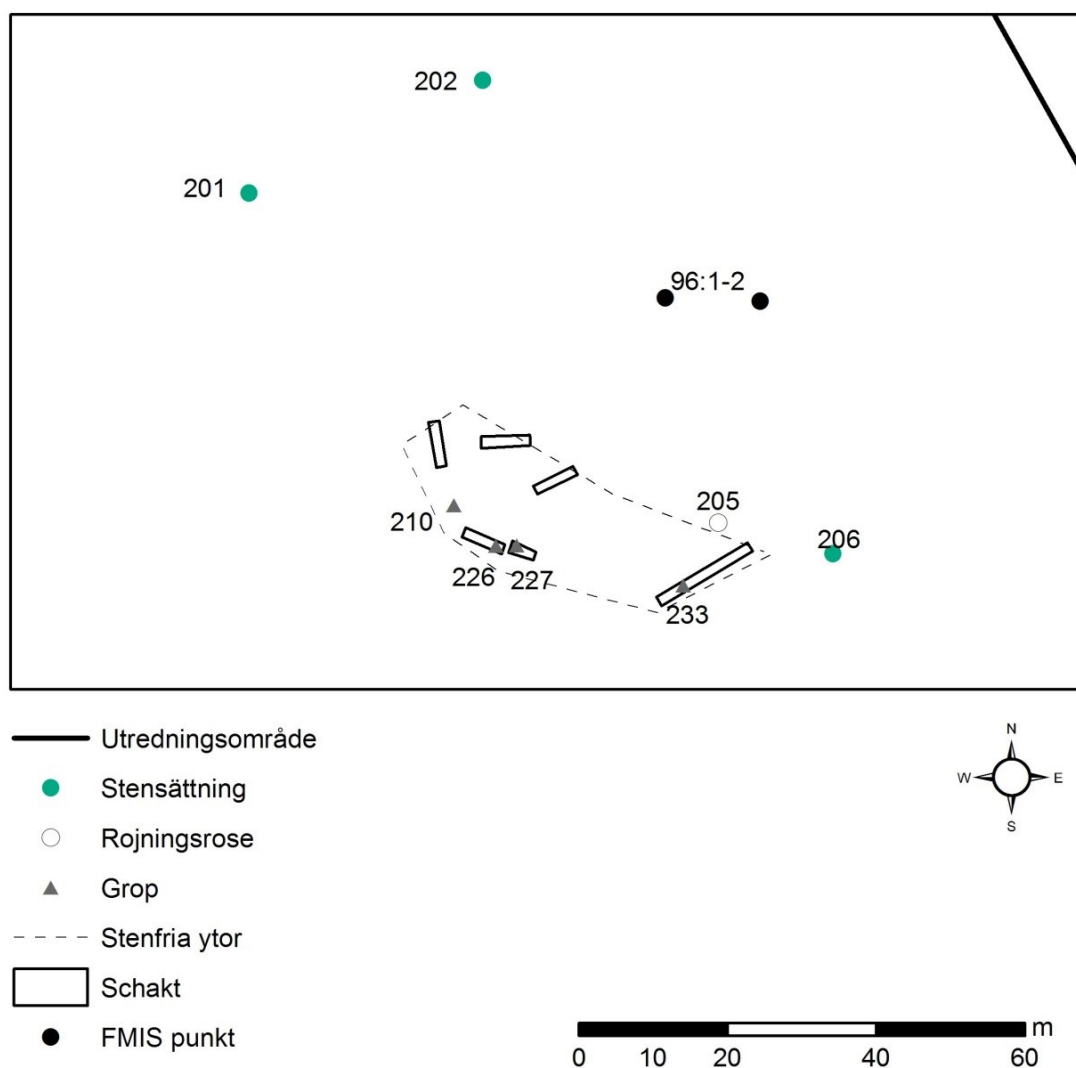
Omkring 15 m väster om den sistnämnda fanns ytterligare en ansamling av sten (objekt 205). Den har otydlig avgränsning och struktur, men i dess västra del är ansamlingen så påtaglig att det skulle kunna vara följderna av viss stenröjning. Detta medför att ansamlingen kan ses som ett möjligt röjningsröse.

Den sistnämnda och i viss mån även objekt 206 ligger vid den östra änden av en flack och relativt påtagligt stenfri yta om cirka 50 x 10-20 m. Ytan är nu bevuxen med någorlunda gles barrskog. Inom denna yta fanns en 1,5 m stor och grund grop med anslutande vall (objekt 210).

I den östra delen av utredningsområdet noterades i övrigt minst tre större täkter, vilka troligen tillkommit när järnvägen anlades på 1880-talet.

I den nordvästra delen av utredningsområdet noterades omkring 30 m norr om Rimbo 207:1 en sentida husgrund som är murad med cement, objekt 300. En byggnad med detta läge återfinns på ekonomiska kartan från 1952 och var knuten till en mindre skjutbana. Öster om denna och 207:1 noterades en 100 x 3-50 m stor flack och stenfri yta, i vilken det fanns några grunda diken. Ytan var bevuxen med blandskog av varierande täthet. I norr ansluter denna yta till grusväg och bortanför denna åkermark.

Inom *utredningen etapp 2* skedde sökschaktsgrävning i de två nämnda flacka och stenfria ytorna, varför de preliminärt bedömdes kunna innehålla spår av boplatser eller odling. Totalt grävdes tio schakt med en sammanlagd area om ca 105 m².



Figur 5. Detalj av utredningsområdets nordöstra del med schakt och lämningar inom den stenfria ytan som ingick i utredningens etapp 2 samt anslutande synliga lämningar. Skala 1:1 000.

I den nordöstra ytan grävdes sex schakt som var 4-16 m långa och 1,4 m breda (fig 5). I dessa påträffades tre gropar (objekt 226, 227, 233). Dessa grävdes och snittades för att kunna bedöma deras karaktär. De visade sig vara 0,2-0,3 m stora och 0,03-0,15 m djupa. Fyllningen bestod av sandig silt med inslag i varierande grad av sot och kol. I gropen 210 som var synlig i markytan fanns enbart silt utan inslag av sot eller kol. Dessutom visade schakten att det inte fanns något skikt av mylla, utan direkt under mossen, rötter och förna kom underliggande naturligt avsatt sand och silt.

I den delvis tät trädbevuxna nordvästra ytan grävdes fyra schakt som var 5-10 m långa och 1,4 m breda (fig 3, 6). I dessa fanns ett 0,1 m tjockt lager med matjord och därunder lera. Matjordens homogena karaktär pekar på att den har påverkats av plöjning. Under matjorden påträffades däremot inga lämningar. De äldsta träden var uppskattningsvis uppemot 80 år gamla.



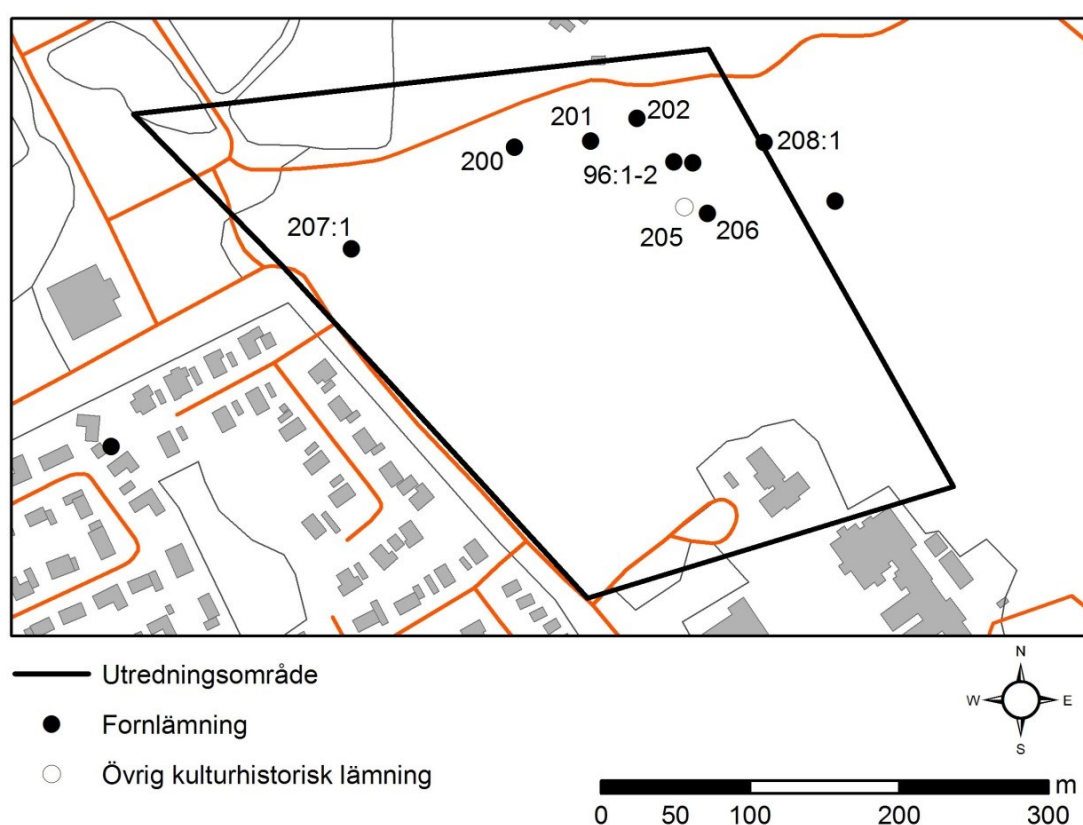
Figur 6. Schaktning bland de tätt växande träden inom den nordvästra stenfria ytan. Ett påtagligt matjordslager i schakten visade att ytan odlats. Från söder. Foto Dan Fagerlund, Upplandsmuseet.

Diskussion och antikvarisk bedömning

De fyra stensättningar som identifierades i den nordöstra delen av utredningsområdet förtydligar den bild som finns sedan tidigare av en mindre ansamling av stensättningar och mindre gravfält på ett höjdståk. Stensättningarnas glesa fördelning och karaktär tyder på en huvudsaklig datering till bronsålder eller äldre järnålder.

Inom den anslutande stenfria flacka ytan påträffades däremot inga påtagliga tecken på bosättning eller odling. Detta bygger på avsaknaden av materialkategorier som bränd lera, keramik, bearbetat stenmaterial och brända eller obrända ben. Förekomsten av sot och träkol medför att de kan tolkas som spår av skogsbränder eller eldning, möjligen i samband med boskapsskötsel, exempelvis bete i hagar, skogsbruk eller täkt.

Inom den stenfria ytan i nordväst påträffades enbart spår av odling. Häradsekonomiska kartan från 1901-06 visar att ytan inte var odlad vid dessa tillfällen. Till detta kommer att de äldsta träden inom ytan bedöms ha börjat växa under 1900-talets första hälft. Odlingen har därför antingen tillhört tiden före 1900 eller från en kortare period under 1920–30-talen.



Figur 7. Utredningsområdet med förslag till antikvarisk bedömning av redan kända och påträffade lämningar. Skala 1:5 000.

Stensättningarna Rimbo 96:1-2, 207:1 och 208:1 har i FMIS den antikvariska bedömningen Fornlämning. De vid utredningen lokaliserade stensättningarna objekt 200, 201, 202, 206 föreslås av Upplandsmuseet få bedömningen Fornlämning med tanke på de stora likheterna med redan kända lämningar och särskilt Rimbo 96:2. Därtill föreslås röjningsröset objekt 205 få beteckningen Övrig kulturhistorisk lämning (fig 7).

Sammanfattning

Upplandsmuseet gjorde i oktober 2015 en arkeologisk utredning, etapp 1 och 2 inom fastigheten Rimbo-Tomta 7:1 i den norra utkanten av Rimbo i Stockholms län. Syftet var att fastställa om det finns ännu okända fornlämningar inom utredningsområdet.

Inom utredningsområdet lokaliserades ytterligare fyra stensättningar i tillägg till de tre som är kända sedan tidigare. De förstärker bilden av ett område med talrika om än glest spridda gravar i och utanför den nordöstra delen av utredningsområdet. De två flacka och relativt stenfria ytor som lokaliserades vid utredningen visade sig inte innehålla några spår av boplatser. De vaga spår som fanns i den nordöstra ytan kan troligen kopplas till bete, skogsbruk eller täkt. Den nordvästra ytan har varit odlad, men denna bör ha upphört före omkring år 1900.

Administrativa uppgifter

<i>Plats:</i>	Rimbo-Tomta 7:1, Rimbo socken, Norrtälje kommun, Stockholms län
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk utredning, etapp 1 och 2
<i>Uppdragsgivare:</i>	Norrtälje kommun, Fastighetsavdelningen
<i>Fältarbetsperiod:</i>	2015-10-13 – 2015-10-14
<i>Upplandsmuseets projektledare:</i>	Dan Fagerlund
<i>Upplandsmuseets personal:</i>	Hans Göthberg
<i>Upplandsmuseets diarienummer:</i>	Ar-574-2015
<i>Upplandsmuseets projektnummer:</i>	8572
<i>Länsstyrelsens handläggare:</i>	Annika Willim
<i>Länsstyrelsens beslutsdatum:</i>	2015-08-27
<i>Länsstyrelsens diarienummer:</i>	43112-21289-2015
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Dokumentationsmaterial:</i>	Förvaras i Upplandsmuseets arkiv
<i>Fynd:</i>	Inga fynd påträffades

Referenser

Lantmäteriakter

Lantmäterimyndigheten Stockholms län

Rimbo socken

Tomta

Arealavmätning 1720 01 – RIM – 9

Håsta

Arealavmätning 1717 01 – RIM – 6

Rikets allmänna kartverk

Häradsekonomiska kartans blad Rånäs, 1901-06.

Litteratur

Almquist, J A. 1931. Frälsegodsens i Sverige under storhetstiden. Första delen. Stockholms och Uppsala län. Band 2. Säterier. Stockholm.

DMS 1986. Det Medeltida Sverige. Band 1 Uppland:5 Attundaland: Lyhundra, Sjuhundra. S Rahmqvist, L-O Skoglund. S. Rahmqvist (red). Riksantikvarieämbetet. Stockholm.

Guinard, M & Sundström, L. 2008. Rimbo-Tomta 7:1. Kompletterande arkeologisk undersökning. Rimbo socken, Rimbo-Tomta 7:1, Stockholms län. SAU rapport 2008:22.

Bilaga – objektlista

Objekt 200. Stensättning, 5 m stor, rundad och 0,3 m hög. Övermossad flack och troligen enskiktad fyllning av 0,3-0,5 m st stenar. Svagt lokalt krönläge i V slutningen av markerad höjdrygg.

Objekt 201. Stensättning, 4 m stor, rundad och 0,2 m hög. Övermossad flack och troligen enskiktad fyllning av 0,3-0,6 m st stenar. På lokalt krön av höjdrygg.

Objekt 202. Stensättning, 4 m stor, rundad och 0,2 m hög. Övermossad flack och troligen enskiktad fyllning av 0,3-0,6 m st stenar. Ansluter till några block i S. På krön av höjdrygg.

Objekt 205. Röjningsröse?, 4 m stort, oregelbundet och 0,2-0,5 m högt. Övermossad fyllning av 0,5-1,0 m st stenar. Låg i anslutning till stenfri yta.

Objekt 206. Stensättning, 5x4 m stor och 0,4 m hög. Övermossad fyllning av 0,4-0,8 m st stenar. Ansluter till block i S kanten.

Objekt 210. Grop, 1,5 m stor, rundad och 0,2 m djup. Antydning till 0,1 m hög vall i SV kanten. Övermossad.

Objekt 226. Grop, 0,20 m stor, rundad, 0,13 m djup. Små inslag av träkol i silt.

Objekt 227. Grop, 0,30 m stor, rundad, 0,03 m djup. Inslag av sot och träkol i silt.

Objekt 233. Grop, 0,30 m stor, rundad, 0,15 m djup. Inslag av sot och träkol i silt.

Objekt 300. Husgrund av cement. Sentida, tillkommen före 1952.